

BSOBAC - Bacheloroppgave med forskningsmetode

Aktivitetsplikt for unge sosialhjelpsmottakere:

«Hvilke faktorer kan påvirke hvordan aktivitetsplikten oppleves i praksis?»

Universitetet
i Stavanger

Det samfunnsvitenskapelige fakultet

Institutt for sosialfag

Kandidatnummer: 3034

Bachelor i sosialt arbeid

UiS, Mai 2021

Forord

Denne oppgaven markerer slutten på min bachelorgrad i sosialt arbeid ved UiS. Det har vært tre lærerike år som har gitt meg mye faglig kunnskap jeg tar med meg i videre studier og arbeidsliv. Studiet har også gitt meg nye vennskap som jeg er svært takknemlig for.

Det har vært et utfordrende semester, men jeg har også lært veldig mye. Jeg har lært svært mye om temaet mitt, aktivitetsplikt, men jeg har også lært mye om meg selv. Oppgaven har utfordret mine egne tanker og holdninger til unge sosialhjelpsmottakere, og jeg avslutter denne utdanningen som en mer forståelsesfull person. Dette semesteret har også vist meg at jeg har en større arbeidskapasitet enn jeg tidligere trodde, noe som er en god erfaring å ta med seg videre i livet.

Jeg ønsker å takke de som har bidratt til at jeg har kommet i mål med en oppgave jeg er stolt av. For det første går en stor takk til min veileder. Du har helt fra første dag komt med gode råd og motiverende ord. Du hadde tro på meg og oppgaven min gjennom hele prosessen, selv på slutten når tiden begynte å bli knapp. Det er jeg veldig takknemlig for.

Den aller største takken går til min mor som har stilt opp som barnevakt for at jeg skulle komme i mål med oppgaven. Du har brukt store deler av din fritid på å hjelpe meg, noe jeg er utrolig takknemlig for. I tillegg har du gjennom hele prosessen hatt oppmuntrende og motiverende ord på lur når ting har vært utfordrende. Uten deg hadde denne oppgaven ikke blitt en realitet.

Jeg vil også rette en takk til venner og øvrig familie som har delt oppmuntrende ord, og gitt meg gode tips og råd på veien.

Innholdsfortegnelse

Forord	1
1. Innledning.....	4
1.1. Bakgrunn for valg av tema	4
1.2. Problemstilling.....	5
1.3. Begrepsavklaring	5
1.4. Formål og struktur	6
2. Teori	7
2.1. Sosialhjelp	7
2.2. Brukergruppen	7
2.3. Aktivering.....	8
2.4. Relasjon	9
2.5. Styrkeperspektivet	10
2.6. Makt: Hjelp og kontroll	10
2.7. Stigmatisering.....	11
2.8. Motivasjon.....	12
2.8.1. Ytre og indre motivasjon.....	12
2.8.2. Mestring	13
3. Metode.....	14
3.1. Hva er metode?.....	14
3.2. Valg av metode	14
3.3. Innsamling av data.....	15
3.3.1. Inklusjons- og eksklusjonskriterier	15
3.3.2. Søkeprosessen	16
3.4. Presentasjon av valgte artikler.....	16
3.4.1. Artikkel 1.....	16
3.4.2. Artikkel 2.....	17
3.4.3. Artikkel 3.....	17
3.4.4. Artikkel 4.....	18
3.5. Kildekritikk.....	18
3.6. Analyse	19
3.7. Studiens troverdighet.....	20
3.8. Forskningsetiske hensyn.....	20

4.	Presentasjon av funn.....	22
4.1.	Aktivitetsplikt for unge mottakere av sosialhjelp, Delrapport 1	22
4.2.	Aktivitetspliktens innside og utside.....	22
4.3.	Aktivisering av unge sosialhjelpsmottakere	23
4.4.	Når vilkår og aktivitetskrav brytes	23
5.	Drøfting	24
5.1.	Relasjon mellom bruker og veileder.....	24
5.1.1.	Ubalanse i maktforhold	24
5.1.2.	Tilgjengelighet	25
5.1.3.	Se brukerens styrker	26
5.2.	Aktiviteten/tiltaket	26
5.2.1.	Individuell tilpasning.....	26
5.2.2.	Meningsfulle tiltak	28
5.2.3.	Aktiviteten som en sosial arena.....	29
5.3.	Bruk av sanksjoner	30
5.3.1.	Forutsetninger for å oppfylle vilkår	30
5.3.2.	Sanksjonering som et verktøy	31
5.3.3.	Uforutsigbarhet.....	31
5.3.4.	Rettferdighet.....	31
5.3.5.	Kontroll	32
6.	Avslutning	33
	Litteraturliste	34

Antall ord i besvarelsen: 12068

1. Innledning

1.1. Bakgrunn for valg av tema

Temaet for denne oppgaven er aktivitetsplikt for unge sosialhjelpsmottakere. Aktivitetsplikt er en ordning som ble innført i 2017, og dreier seg om at sosialhjelpsmottakere mellom 18 og 29 år må være i aktivitet for å motta stønad fra NAV (Sosialtjenesteloven §20a). I forkant av innføringen var det mange som uttrykte skepsis til ordningen, blant annet FO (Fellesorganisasjonen) og LDO (Likestillings- og diskrimineringsombudet) (Rød, 2016). FO uttalte at de var redde for at det skulle bli en ekstra belastning for brukere som allerede befinner seg i en vanskelig situasjon, samt at det ville føre til enda mer saksbehandling for NAV-ansatte som allerede har lite tid til rådighet (Rød, 2016). LDO hevdet at aktivitetsplikt kunne oppleves som trakasserende og nedverdiggende for mennesker som allerede opplever diskriminering og fordommer i arbeidsmarkedet (Rød, 2016). Også NAV-veiledere uttrykte skepsis og pekte blant annet på at innføring av aktivitetsplikt kunne bidra til at færre tar kontakt med NAV for å få hjelp og dermed ender opp enda lengre fra arbeidslivet (Kane et al. 2017). Selv om forslaget om å innføre aktivitetsplikt møtte mye kritikk, ble ikke kritikken tatt til følge, og aktivitetsplikten ble innført fra 1. januar 2017 i sosialtjenestelovens § 20a.

Når tema og problemstilling for bacheloroppgaven skulle velges fant jeg raskt ut at jeg ønsket å skrive om NAV. Det var viktig for meg å bli bevisst min egen førforståelse av NAV-systemet før jeg gikk i gang med oppgaven, slik at mine funn ikke skulle bli påvirket av førforståelsen min. Helt siden NAV ble grunnlagt i 2006 (Aspøy & Berg, 2020) har jeg flere ganger fått høre negative ting om NAV fra menneskene rundt meg, og det preget naturligvis min egen oppfatning av organisasjonen. Slik jeg oppfatter det er det fremdeles veldig mange mennesker i dag som har et svært negativt syn på NAV. Min egen oppfatning endret seg da jeg som 18-åring ble alenemor. Takket være diverse ytelser fra NAV kunne jeg fullføre videregående skole og gå videre med høyere studier. Jeg ble derfor interessert i organisasjonen og hvordan den fungerer.

Jeg var, etter eget ønske, i praksis på et lokalt NAV-kontor andre studieår. Jeg var hovedsakelig på avdelingen for sosialhjelp, noe som gjorde sterke inntrykk. For det første er det tøft å være vitne til at det er mange mennesker i samfunnet vårt som har det vanskelig, både økonomisk og ellers i livet. Jeg fikk høre mange triste historier fra brukere, men heldigvis var det også en del positive historier fra mennesker som hadde fått det bedre. For det andre var det overraskende å se at svært mange av de som lever på sosialhjelp er unge

mennesker. Mange av dem var på min egen alder, og for flere av dem så ikke framtidssiktene veldig gode ut. Det er bakgrunnen for at jeg i denne oppgaven har valgt å skrive om unge sosialhjelpsmottakere. Sosialtjenestelovens §20a er den eneste bestemmelsen i loven som gjelder spesifikt for unge mellom 18 og 29 år, og jeg valgte derfor at oppgaven min skulle omhandle denne bestemmelsen.

1.2. Problemstilling

Sosialtjenestelovens § 20a kalles gjerne aktivitetsplikten for unge sosialhjelpsmottakere. Bestemmelsen sier at det «skal stilles vilkår om aktivitet for tildeling av økonomisk stønad til personer under 30 år». Formålet med bestemmelsen er ifølge sosialtjenestelovens rundskriv «å styrke tjenestemottakers muligheter for overgang til arbeid, utdanning eller bli selvforsørget på annen måte enn ved økonomisk stønad» (Arbeids- og velferdsdirektoratet, 2012). Den aktivitet som brukeren blir gitt skal derfor bidra til å oppnå dette formålet.

Frischsenteret og Institutt for samfunnsforskning har på oppdrag fra Arbeids- og velferdsdirektoratet utført en evaluering av innføringen av aktivitetsplikten. Den er delt i to deler, en kvalitativ og en kvantitativ del. Statistikken fra den kvantitative delen viser at det ikke har kommet flere i arbeid eller utdanning etter at aktivitetsplikten ble innført. Likevel viser den kvalitative delen at sosialarbeidere, og i en viss grad brukere, er positive til aktivitetsplikten (Hernæs, 2021; Lidén & Trøttemberg 2019). Det er veldig interessant at mange er positive til aktivitetsplikten selv om den på nasjonalt plan ikke har oppnådd tilsiktede virkninger. Dette fikk meg til å lure på hva som er årsaken til dette, og hva som påvirker hvordan aktivitetsplikten oppleves for den enkelte brukeren. Problemstillingen i denne oppgaven blir derfor som følger:

«Hvilke faktorer kan påvirke hvordan aktivitetsplikten oppleves i praksis?»

Problemstillingen søker i utgangspunktet å besvare hvordan aktivitetsplikten kan oppleves for brukeren. For å få et mer helhetlig bilde av hvilke faktorer som kan påvirke hvordan brukerne opplever aktivitetsplikten vil brukernes erfaringer bli drøftet i sammenheng med NAV-veilederes erfaringer. Dette kan bidra til å belyse faktorer som påvirker brukeren, men som han selv ikke er klar over at han blir påvirket av.

1.3. Begrepsavklaring

Aktivitetsplikt: Viser til sosialtjenestelovens § 20a, som sier at det skal stilles «vilkår om aktivitet» for mottakere av sosialhjelp mellom 18 og 29 år.

Veileder: Viser til NAV-ansatt som har kontakt med bruker. Veiledere kan ha ulik utdanningsbakgrunn og har ikke nødvendigvis sosialfaglig utdanning.

Sosialarbeider: Viser til person med sosialfaglig utdanning. Når jeg ikke skriver spesifikt om NAV-veiledere vil jeg bruke ordet sosialarbeider.

Langtidsmottaker av sosialhjelp: Person som har mottatt sosialhjelp i mer enn 12 måneder sammenhengende.

1.4. Formål og struktur

Formålet med denne oppgaven er å belyse hva nyere forskning sier om hva som påvirker hvordan aktivitetsplikten oppleves. Jeg ønsker å finne ut mer om hvilke ulike faktorer som blir ansett som viktige i forbindelse med aktivitetsplikt, samt å finne ut om forskningen på området dreier i samme eller ulik retning.

I kapittel 2 gjøres det rede for teoretiske perspektiver som er relevante for oppgavens tema. I kapittel 3 forklares hvilken metode som har blitt brukt i oppgaven og fremgangsmåte for denne. Videre blir utvalgte forskningsartikler presentert og det redegjøres for hvordan disse har blitt analysert. I kapittel 4 blir funnene fra analysen av de ulike forskningsartiklene presentert. I kapittel 5 drøftes funnene fra artiklene i lys av de teoretiske perspektivene som ble presentert i kapittel 2. Til slutt i kapittel 6 samler jeg trådene fra drøftingen og kommer med en oppsummering og konklusjon. Det blir også foreslått spørsmål for videre forskning på området.

2. Teori

2.1. Sosialhjelp

Retten til sosialhjelp er hjemlet i sosialtjenesteloven § 18 som sier: «De som ikke kan sørge for sitt livsopphold gjennom arbeid eller ved å gjøre gjeldende økonomiske rettigheter, har krav på økonomisk stønad». Sosialhjelp er altså en økonomisk ytelse som skal gis til de som ikke kan sørge for sitt livsopphold. Loven sier ikke noe om hva som menes med livsopphold, men rundskrivet til sosialtjenesteloven (Arbeids- og velferdsdirektoratet, 2012, punkt 4.18.1.1) utdyper noe. For det første står det sentralt at hva som vil være et forsvarlig livsopphold for den enkelte må vurderes individuelt, der faktorer som familiesituasjon, bosted, alder og helse kan spille inn. For det andre presiseres det at forsvarlig livsopphold er et dynamisk begrep som vil påvirkes av samfunnsutviklingen både på nasjonalt og lokalt nivå. Stønaden skal dekke en levestandard på et «rimelig og nøkternt nivå» (Arbeids- og velferdsdirektoratet, 2012, punkt 4.18.1.1). Sosialhjelp har de laveste satsene i NAV-systemet, og omtales gjerne som «samfunnets siste økonomiske sikkerhetsnett» (NAV, 2019).

Sosialhjelp er i utgangspunktet ment å være en midlertidig ytelse, og stønaden bør derfor utformes på en slik måte at det kan bidra til å gjøre mottaker selvhjulpen (Arbeids- og velferdsdirektoratet, 2012, punkt 4.18.1.4). Ettersom de veiledende satsene for stønaden er lave er det ofte vanskelig å oppnå denne målsetningen, og det finnes derfor mange langtidsmottakere av sosialhjelp (Arbeids- og velferdsdirektoratet, 2019, s. 5). I sosialtjenestelovens § 1, som inneholder lovens formål, står det blant annet at loven skal bidra til å «fremme overgang til arbeid, sosial inkludering og aktiv deltakelse i samfunnet». I dette ligger det at det ofte må mer enn kun økonomisk bistand til for å hjelpe brukerne. I mange tilfeller vil det være hensiktsmessig å tilby andre tjenester etter loven som råd og veiledning eller individuell plan (Arbeids- og velferdsdirektoratet, 2012, punkt 4.18.1.4). Et annet virkemiddel for å oppnå lovens formål er å sette vilkår for å motta økonomisk stønad (Arbeids- og velferdsdirektoratet, 2012, punkt 4.20.1).

2.2. Brukergruppen

Brukergruppen som det skal ses nærmere på i denne litteraturstudien er unge sosialhjelpsmottakere, som etter sosialtjenestelovens § 20a er definert som mennesker mellom 18 og 29 år.

Denne brukergruppen består av mennesker med svært ulike behov og bakgrunner. Ifølge NAV-ansatte kan unge arbeidsledige hovedsakelig deles i to grupper: De som stort sett klarer seg selv og de som trenger mer oppfølging fra NAV (Myklebø, 2012). Av de som befinner seg i den siste gruppen mottar majoriteten sosialhjelp fra NAV. Typisk problematikk som går igjen hos disse menneskene er at de har droppet ut av videregående skole eller at de har rusproblemer, psykiske helseproblemer og andre helserelevante problemer (Myklebø, 2012).

Andre momenter som er gjennomgående hos denne brukergruppen er blant annet at mange har opplevd lite mestring i løpet av livet, særlig i forbindelse med skole (Myklebø, 2012). Videre har mange unge sosialhjelpsmottakere hatt en vanskelig oppvekst. Gjennomgående momenter er fattigdom, foreldre med rus- og/eller psykiske problemer, barnevernstiltak og opphold i fosterhjem (Myklebø, 2012).

Med andre ord har unge sosialhjelpsmottakere ofte en vanskelig og kompleks problematikk, og trenger ofte mye og tett oppfølging i møte med NAV (Myklebø, 2012). Dette kommer jeg tilbake til i drøftingsdelen av oppgaven.

2.3. Aktivering

Aktivering er et begrep som har blitt mye omtalt i velferdspolitikken siden 90-tallet (Hansen, 2019). Aktivering dreier seg om ulike typer tiltak som retter seg mot arbeidsledige for å styrke deres muligheter til å komme i arbeid. Tiltak for å komme i utdanning omfattes også, da utdanning vil være et steg på veien for å komme i arbeid (Hansen, 2019). Aktivitetsplikten etter sosialtjenesteloven § 20a er en sentral del av innsatsen som gjøres for å aktivere flest mulig arbeidsledige, men man finner også krav om aktivitet for mange andre ytelser som f.eks. AAP og kvalifiseringsstønad (Hansen, 2019).

Tanken bak aktivering er at man skal styrke de arbeidslediges mulighet for å komme i arbeid. Ettersom brukerne har svært ulike behov og forutsetninger, vil det være behov for ulike typer tiltak (Hansen 2019). De som står lengst fra arbeidslivet vil gjerne ha behov for tiltak som livsmestringskurs, mens de som står nærmere arbeidslivet kan ha behov for arbeidsrettede tiltak (Lidén & Trætteberg, 2019). Kravet om aktivitet etter sosialtjenestelovens § 20a innebærer at det er kommunen sin plikt å sørge for at de kan tilby passende tiltak til brukerne, både til de som står nært og langt fra arbeidslivet (Arbeids- og velferdsdirektoratet, 2012, punkt 4.20a.1).

Fokuset på aktivering i velferdstjenestene kan ses i sammenheng med arbeidslinja. Arbeidslinja er en politikk som dreier seg om at flest mulig skal være i arbeid og forsørge seg selv, og at velferdsytelser skal utformes på en måte som stimulerer mennesker til å jobbe (Hagaseth, 2019, s. 30). Arbeidslinja søker å balansere to motstridende hensyn. På den ene siden skal velferdsytelser fungere som et økonomisk sikkerhetsnett for de som mister arbeidsinntekt, mens på den andre siden skal ytelsene utformes slik at førstevalget skal være arbeid (Hagaseth, 2019, s. 31). Hvordan disse hensynene skal balanseres er et vanskelig dilemma i velferdspolitikken. Dersom velferdsytelsene strammes inn for å få flere ut i arbeid vil det gå ut over dem som ikke kan arbeide, mens dersom velferdsytelsene økes risikerer man at ytelsene blir en «sovepute» for mennesker som ikke er motiverte for å arbeide (Hagaseth, 2019, s. 32).

2.4. Relasjon

Relasjoner er et viktig begrep innenfor sosialt arbeid og dreier seg om samhandling mellom mennesker, både hverdagslig samhandling mellom mennesker og profesjonell samhandling mellom bruker og sosialarbeider (Levin & Ellingsen, 2015, s. 112). I sosialt arbeid er relasjonsarbeid en sentral arbeidsmåte og man sier gjerne at sosialarbeidere jobber **i, med og gjennom** relasjoner (Levin & Ellingsen, 2015, s. 112).

I relasjoner dreier seg om at mennesker alltid inngår i relasjoner, og at sosialt arbeid ser på mennesket og menneskelig samhandling som relasjonell. Det vil si at når man utøver sosialt arbeid vil man alltid være i en relasjonell setting ettersom man arbeider med andre mennesker (Levin & Ellingsen, 2015, s. 113).

Med relasjoner dreier seg om at brukere ofte har problemer som er knyttet til sine relasjonelle forhold, eksempelvis relasjoner til familie og venner, eller arenaer som skole og arbeidsplass (Levin & Ellingsen, 2015, s. 113). Sosialt arbeid med relasjoner vil derfor fokusere på å styrke de relasjonene som er problematiske for brukeren, f.eks. gjennom å forsøke å hjelpe brukeren til å bli bevisst situasjonen, eller forsøke å påvirke måten omgivelsene forholder seg til brukeren (Levin & Ellingsen, 2015, s. 113).

Gjennom relasjoner handler om den interaksjonen som skjer mellom bruker og sosialarbeider (Levin & Ellingsen, 2015, s. 115). Det som står i fokus er å bygge tillit mellom bruker og sosialarbeider, slik at brukeren stoler på sosialarbeideren og ser på han som en person som prøver å hjelpe. Noen ganger må det utøves sosialt arbeid selv om det ikke foreligger tillit i

relasjonen, eksempelvis i barnevernssaker der foreldre ikke ønsker hjelp, men det legges til grunn at sosialt arbeid utøves best gjennom en tillitsfull relasjon med bruker (Levin & Ellingsen, 2015, s. 115-116).

2.5. Styrkeperspektivet

Styrkeperspektivet står sentralt i sosialt arbeid og dreier seg om å fokusere på styrker hos brukeren og i hans omgivelser, fremfor å fokusere på problemer og utfordringer vedkommende har (Berg et al., 2015, s. 24). Målsetningen med styrkeperspektivet er at brukeren skal oppleve mer mestring og kontroll over eget liv (Berg et al., 2015, s. 24). Styrkeperspektivet gir uttrykk for de humanistiske og demokratiske verdiene som sosialt arbeid bygger på (Kleppe, 2015, s. 140).

Styrkeperspektivet fungerer som en motsetning av det som kalles et diagnostisk perspektiv. I et diagnostisk perspektiv står problemer og eventuelle diagnoser i fokus, og oppmerksomheten er rettet mot å «fikse» problemet fremfor å se hvilke ressurser brukeren har og hva han kan klare (Kleppe, 2015, s. 140). Selv om styrkeperspektivet legger vekt på å se styrker fremfor problemer betyr det ikke at problemer skal overses, men heller at hovedfokuset skal ligge på å se styrker som kan bidra til å skape positiv endring hos brukeren (Kleppe, 2015, s. 140).

2.6. Makt: Hjelp og kontroll

I en relasjon mellom hjelper og bruker, i dette tilfellet sosialarbeider og sosialhjelpsmottaker, vil det alltid foreligge en viss ubalanse i maktforholdet (Skau, 2016, s. 61). Hjelperen har juridisk forankret makt over brukeren i form av at hun blant annet kan avslå eller innvilge søknader, pålegge bruker å oppfylle vilkår for å få stønad, samt redusere stønaden når vilkår ikke oppfylles, jf. sosialtjenesteloven §§ 18, 19, 20 og 20a. Brukere har også visse lovfestede rettigheter, blant annet rett til brukermedvirkning etter sosialtjenestelovens § 42.

Bestemmelsen sier at det skal legges stor vekt på hva brukeren selv mener og ønsker, men det er likevel sosialarbeideren som tar den endelige avgjørelsen. Rett til medvirkning gir derfor brukeren en viss form for makt, men opphever ikke den fundamentale ubalansen i maktforholdet mellom hjelper og bruker (Skau, 2016, s. 63).

Den makten en sosialarbeider har kan utspille seg i store deler av livet til brukeren, da økonomi er en sentral del av hverdagen. Eksempelvis vil sosialarbeiderens vurderinger kunne være bestemmende for om brukeren har mulighet til å ta med barna sine på morsomme

aktiviteter som koster penger, om bruker får kjøpt ny tv når den gamle går i stykker, eller om bruker har råd til å kjøpe litt ekstra god mat i julen.

For sosialarbeideren vil det også kunne være svært utfordrende å befinne seg i spenningsforholdet mellom hjelp og kontroll. Det yrkesetiske grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere (Fellesorganisasjonen, 2019) adresserer temaet. Profesjonsutøveren har ansvar for å forvalte samfunnets velferdsgoder på en god og rettferdig måte som kommer fellesskapet til gode. Samtidig har profesjonsutøveren et ansvar for å hjelpe den enkelte i sin situasjon. Dette kan i mange tilfeller føre til en lojalitetskonflikt, der man må avveie hvilke behov som skal vektlegges tyngst (Fellesorganisasjonen, 2019).

Det asymmetriske maktforholdet som foreligger mellom hjelper og bruker kan både forsterkes og dempes – og her står brukermidvirkning sentralt. Dersom sosialarbeideren arbeider sammen med brukeren for å tolke situasjonen og legge en handlingsplan vil det kunne bidra til å dempe asymmetrien, da bruker vil kunne føle seg hørt og forstått (Levin, 2015, s. 42). Når brukeren føler at han har mulighet til å påvirke sin egen situasjon, vil det i mindre grad føles som at sosialarbeideren kontrollerer situasjonen hans – til tross for at sosialarbeideren alltid vil ha «siste ord» i avgjørelser. På samme måte kan det asymmetriske maktforholdet forsterkes dersom bruker ikke føler seg hørt eller tatt på alvor (Levin, 2015, s. 42).

Avmakt er det motsatte av makt og kan forstås som en situasjon der man opplever å føle seg hjelpeløs og ser ingen måte å oppnå målene sine (Helgesen, 2017, s. 384). Avmakt kan ha ulike årsaker. For det første kan det komme av ytre forhold som ulykker, sykdom og død – forhold som ingen kan kontrollere. For det andre kan det være en konsekvens av andres maktutøvelse, eksempelvis ved overgrep og mobbing (Helgesen, 2017, s. 384). Et sentralt poeng er at avmakt også kan oppstå som en følge av en problematisk relasjon mellom bruker og sosialarbeider. Det er derfor svært viktig at sosialarbeideren er bevisst ubalansen i maktforholdet mellom han og brukeren, slik at dette kan unngås (Helgesen, 2017, s. 384-385).

2.7. Stigmatisering

Stigmatisering dreier seg om å tillegge personer negative egenskaper grunnet ett konkret kjennetegn (Helsedirektoratet, u.å.). Sosialhjelpsmottakere tillegges ofte egenskaper som at de er late og har dårlig arbeidsmoral. I mange tilfeller generaliserer man kunnskap man har om et enkelt individ. Det kan utspille seg eksempelvis ved at man kjenner en sosialhjelpsmottaker

som er lat og har dårlig arbeidsmoral, og derfor trekker den konklusjonen at alle sosialhjelpsmottakere innehar disse egenskapene.

Det finnes ulike forhold i samfunnet som bidrar til å opprettholde denne stigmatiseringen av sosialhjelpsmottakere. Eksempelvis ble ordet «å nave» kåret til årets ord av Språkrådet i 2012 (Språkrådet, 2012). Til tross for at ordet ikke har en helt klar betydning dreier det seg i all hovedsak om «å drive dank på statens regning». Man mener da gjerne arbeidsføre og godt fungerende mennesker, som ikke har lyst til å jobbe eller ønsker et friår fra skole. Til tross for at daværende NAV-sjef Joakim Lystad uttalte at naving var et marginalt problem, var det et ord som ble mye brukt i både medier og dagligtale (Lystad, 2012). Den utbredte bruken av ordet førte derfor til mer stigmatisering av sosialhjelpsmottakere, selv om de aller fleste sosialhjelpsmottakere er mennesker med sammensatte og kompliserte problemer (Myklebø, 2012). En FAFO-rapport fra 2016 tyder dog på at stigmatisering av unge sosialhjelpsmottakere er på retrett, og at det begynner å bli mer akseptert å motta sosialhjelp (Bråthen et al., 2016, s. 74).

2.8. Motivasjon

2.8.1. Ytre og indre motivasjon

Motivasjon kan forstås som en tilstand som aktiverer handling hos et menneske, og som bidrar til å holde handlingen ved like (Manger, 2012, s. 14). Et enkelt eksempel på dette er at en person begynner å trene fordi han er motivert, og opprettholder treningen på grunn av motivasjonen. Når en person er motivert vil han være engasjert, mer målrettet og ha en større grad av utholdenhet (Manger, 2012, s.14). I psykologien skilles det gjerne mellom ytre og indre motivasjon (Helgesen, 2017, s. 92). Ytre motivasjon dreier seg om at handlingen man foretar seg er motivert av konsekvensen av handlingen, altså det man oppnår eller ønsker å oppnå med handlingen (Helgesen, 2017, s. 92). I eksempelet med trening vil ytre motivasjon kunne være at mannen trener for å se bra ut. Når man snakker om ytre motivasjon fungerer handlingen som et verktøy for å oppnå et mål (Helgesen, 2017, s. 92). Indre motivasjon på den andre siden dreier seg om at man er motivert til en handling fordi handlingen i seg selv har egenverdi og gir glede (Helgesen, 2017. s. 92). I treningseksempelet vil indre motivasjon være at mannen trener fordi han liker å trene og trening gjør han glad.

Selv om ytre og indre motivasjon er ulike typer motivasjon, er de ikke motpoler og fungerer ofte sammen (Manger, 2012, s. 15). I noen tilfeller kan man oppleve å ha både ytre og indre motivasjon samtidig for å utføre en handling (Manger, 2012, s. 15). For mannen i eksempelet

vil dette bety at han trener både for å se bra ut og fordi han liker å trene. I andre tilfeller er indre motivasjon et resultat av tidligere ytre motivasjon (Manger, 2012, s. 15). For mannen vil det bety at han startet å trene for å se bra ut, men nå trener han fordi han liker det.

Forskerne Ryan og Deci hevder i sin selvbestemmelsesteori at indre motivasjon baserer seg på selvbestemmelse, valgfrihet og lyst til å utføre en oppgave, mens ytre motivasjon baserer seg på press, forpliktelser og en følelse av å bli kontrollert (Ryan & Deci, 2000, sitert i Helgesen, 2017, s. 92). Ifølge denne teorien vil den indre motivasjonen gi best resultater, da den gir oss bedre utholdenhet, mer interesse og vi trives i større grad med ting vi gjør (Helgesen, 2017, s. 92). Ytre motivasjon vil likevel være viktig da den kan bidra til å aktivere handling når man ikke har indre motivasjon, eller for å dekke behov som f.eks. hvile (Helgesen, 2017, s. 94). Selv om man ikke har lyst å legge seg på kvelden, gjør man det likevel fordi man ønsker å være uthvilt neste dag. Hva som motiverer oss kan altså variere veldig mye, og påvirkes blant annet av våre emosjoner, våre behov, sosialt press og våre indre holdninger og verdier (Helgesen, 2017, s. 95).

2.8.2. Mestring

Lav motivasjon har ofte en sammenheng med at man har lave forventninger til mestring (Manger, 2012, s. 32). Mestring dreier seg om evnen til å håndtere og overkommer utfordringer man blir stilt overfor (Heggen & Øia, 2005, s. 139). Mangel på mestring vil kunne resultere i mistrivsel, en følelse av mislykkethet og psykiske plager som angst og depresjon (Heggen & Øia, 2005, s. 139). En opplevelse av å mestre utfordringer er altså en viktig faktor både for at man skal være motivert, men også for at man skal unngå negative følger. En forutsetning for å oppnå mestrings er at man blir stilt overfor oppgaver som er utfordrende, men samtidig ikke så utfordrende at man ikke klarer det (Manger, 2012, s. 37). Eksempelvis vil et barn kunne oppnå mestring ved å løse en skoleoppgave som er litt vanskeligere enn han tidligere har klart slik at det er en utfordring, men den må ikke være så vanskelig at han ikke får til å løse den.

Det å mestre noe gjør oss ikke bare mer motivert, men gjør også at vi får mer tro på vår egen evne til å mestre utfordringer, man får mer mestringstro (Manger, 2012, s. 36). På den andre siden vil mangel på mestringsfølelse og mestringstro føre til at man legger mindre innsats inn i utfordringene man står overfor og man mister motivasjon (Svartdal, F., 2018).

3. Metode

3.1. Hva er metode?

Metode dreier seg om hvordan man går frem for å skaffe eller etterprøve kunnskap (Dalland, 2017, s. 51). I forskningssammenheng vil metoden være det redskapet man har når man skal samle inn data, altså informasjon, til undersøkelsen man skal foreta. Når man skal velge en metode tar man i bruk den metoden man selv mener er best egnet til å svare på den problemstillingen man har valgt (Dalland, 2017, s. 51-52). Man skiller mellom kvantitative og kvalitative metoder. Kvantitative metoder gir oss data som kan fremstilles i tall eller andre mengdetemer. De innhenter ofte data fra mange enheter og brukes for å skape en oversikt over generelle forhold, mens de ser mindre på individuelle forhold (Grønmo, 2020b). Eksempel på en kvantitativ metode er spørreskjema. Kvalitative metoder er metoder som i utgangspunktet gir data i form av tekst. Man innhenter ofte data fra et mindre antall enheter, men innhenter i gjengjeld mye informasjon fra enhetene (Grønmo, 2020a). Målet er å få dybdeinformasjon, og man ønsker å vite mer om tanker og meninger den enkelte har, som ikke kan fås fram med bruk av eksempelvis spørreskjema (Dalland, 2017, s. 52).

3.2. Valg av metode

Når det var bestemt at tema for bacheloroppgaven min skulle være aktivitetsplikt, startet jeg med å søke på «aktivitetsplikt for unge sosialhjelpsmottakere» på google. Hensikten med dette var at jeg ønsket å finne ut om det var skrevet mye om aktivitetsplikten tidligere, både i media og i fagartikler og forskning. Mediene skriver ofte om «ekstremtilfeller» i både positiv og negativ retning. Jeg leste om individer som hadde hatt stor hjelp av aktivitetsplikten (Skiophamn, 2017; Haugan, 2017), men fant mindre om mennesker som hadde svært negative opplevelser. Det vekket iver og motivasjon til å søke videre etter informasjon. Ut fra det første google-søket så fant jeg ut at aktivitetsplikten har blitt tilegnet stor oppmerksomhet på forskningsfeltet, til tross for at den bare har eksistert siden 2017. Denne observasjonen førte til at jeg så det som hensiktsmessig å ta i bruk litteraturstudie som metode, da det allerede forelå mye forskning som kunne belyse min problemstilling. Det var også et moment i vurderingen at den forskningen som eksisterer er mer omfattende enn det jeg ville vært i stand til å få til på egen hånd. Blant annet er det flere studier som har intervjuet ansatte og brukere ved NAV-kontor i hele landet. Et siste moment i vurderingen var at man som bachelorstudent ikke har lov til å intervju brukere, mens mye av forskningen inneholder intervjuer av brukere i NAV.

En litteraturstudie er en metode som tar sikte på å samle informasjon fra allerede eksisterende forskning, for å svare på en gitt problemstilling. Den vil også kunne bidra til å skape en helhetlig oversikt over forskningen på området (Aveyard, 2019, s. 13). En forutsetning når man skal foreta en litteraturstudie er at man er åpen for fleksibilitet i forbindelse med problemstilling (Støren, 2010, s. 53). Ettersom man bruker allerede eksisterende forskning, kan man ikke bestemme hva man finner svar på. Dersom det ikke finnes forskning som kan svare på den problemstillingen man har satt, må man endre problemstillingen der etter (Støren, 2010, s. 53).

3.3. Innsamling av data

Jeg har i hovedsak brukt databasen Oria til å søke etter forskningslitteratur. Jeg har supplert ved å søke etter forskning på NAV sine hjemmesider da de har mye tilgjengelig forskning som er gjort på oppdrag fra Arbeids- og velferdsdirektoratet.

3.3.1. Inklusjons- og eksklusjonskriterier

Når jeg har søkt etter litteratur på Oria har jeg funnet forskningsartikler som er publisert i fagfelleverderte tidsskrift. At de er fagfelleverderte vil si at uavhengige eksperter på området har vurdert forskningen og godkjent den (Utdanningsforskning, 2016). Jeg valgte likevel å ikke krysse av «Fagfelleverderte tidsskrift» som kriterium når jeg foretok søkene mine i Oria, da biblioteket ved UiS informerte om at denne funksjonen ikke alltid ga riktige resultater. Jeg undersøkte i stedet treffene mine på egenhånd for å se om de var publiserte i fagfelleverderte tidsskrift i NSDs register over vitenskapelige publikasjoner.

Videre inkluderte jeg kun treff som var publiserte de 5 siste årene. Dette både fordi retningslinjene til bacheloroppgaven krever det, men også fordi man på denne måten unngår å ta i bruk forskning som er utdatert.

Et siste kriterium var at jeg kun lette etter publikasjoner på norsk. Dette var fordi jeg ønsket å finne forskning spesifikt om NAV og det norske velferdssystemet og brukere som har erfaringer med den norske aktivitetsplikten. Andre lands velferdssystemer og aktivitetskrav faller utenfor det jeg ønsker å finne ut av i denne litteraturstudien. Heller ikke språk ble krysset av som kriterium i Oria, med samme begrunnelse som for fagfelleverderte tidsskrift, så publikasjoner på engelsk ble utelukket manuelt.

3.3.2. Søkeprosessen

På Oria søkte jeg etter «NAV» og «velferd*» i kombinasjon med «aktivitetsplikt*», «vilkår*», «aktivitetskrav» og «aktivitet». Jeg fikk 587 treff. Etter å ha gått gjennom alle søkene satt jeg igjen med 18 artikler som basert på overskriften kunne være aktuelle for min problemstilling. Videre leste jeg sammendraget på de 18 artiklene jeg hadde funnet. Dette førte til at jeg kunne fjerne dem som ikke var relevante for problemstillingen, og da satt jeg igjen med sju artikler. Jeg leste raskt gjennom de resterende sju artiklene, og endte til slutt opp med tre artikler som jeg mente ville kunne bidra til å belyse min problemstilling.

På NAV sine nettsider søkte jeg etter «aktivitetsplikt» og «forskning». Jeg valgte å inkludere «forskning» som søkeord, da NAV sine nettsider har utrolig mye informasjon til brukere om aktivitetsplikt – som ikke var det jeg ønsket å finne. Jeg fant flere forskningsrapporter som jeg leste raskt gjennom, og kom frem til en rapport som kunne bidra til å belyse problemstillingen min godt. Forskningsrapporten jeg fant fra NAV sine nettsider er gjort av Stiftelsen Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning og Institutt for samfunnsforskning på oppdrag fra Arbeids- og velferdsdirektoratet.

3.4. Presentasjon av valgte artikler

3.4.1. Artikkel 1

Artikkel: «Aktivitetsplikt for unge mottakere av sosialhjelp, Delrapport 1»

Forfatter: Hilde Lidén og Håkon Solbu Trætteberg (Institutt for samfunnsforskning)

Årstall: 2019

Studien har to deler, en kvalitativ og kvantitativ del. Denne artikkelen er den kvalitative delen av studien. I studien er det foretatt intervjuer med både ansatte og brukere ved seks ulike NAV-kontor i ulike deler av landet.

Hensikten med forskningsrapporten er å finne ut hvordan aktivitetsplikten for unge sosialhjelpsmottakere som ble innført i 2017 har virket.

Denne studien er relevant for min oppgave da den tar opp både ansattes og brukeres erfaringer og holdninger til aktivitetsplikten. Den tar opp både positive og negative momenter ved aktivitetsplikt og gir dybdeinformasjon fra intervjuobjektene.

3.4.2. Artikkel 2

Artikkel: «Aktivitetspliktens innside og utside - Unge mottakere av sosialhjelp og deres erfaringer med aktivitetsplikt»

Forfatter: Anne Birgitte Leseth, Susana Vilhena og Heidi Moen Gjersøe

Årstall: 2020

Tidsskrift: Tidsskrift for velferdsforskning

Studien er en kvalitativ studie der de innhentede dataene kommer fra semi-strukturerte intervjuer med brukere fra fire ulike NAV-kontor i landet. Brukerne hadde ulik bakgrunn og var mellom 19 og 29 år.

Hensikten med studien er å finne ut hvilke erfaringer brukergruppen har med aktivitetsplikten, samt å finne ut hvordan brukernes erfaringer kan bidra til å synliggjør resiprositet/byttemoral som en del av aktivitetsplikten.

Denne studien er relevant for min oppgave ettersom den dreier seg om brukernes erfaringer med aktivitetsplikten, både i positiv og negativ retning. Den sier noe om hva brukerne opplever at fungerer godt og hva de opplever at fungerer mindre godt i forbindelse med aktivitetsplikten.

3.4.3. Artikkel 3

Artikkel: «Aktivering av unge sosialhjelpsmottakere – forutsetninger for å sikre overgangen til arbeid»

Forfatter: Aina A. Kane, Julia Köhler-Olsen og Charlotte Reedt

Årstall: 2017

Tidsskrift: Tidsskrift for velferdsforskning

Studien er en kvalitativ studie der de innhentede dataene kommer fra semistrukturerte intervjuer med nav-ansatte ved tolv ulike NAV-kontorer i ulike deler av landet.

Hensikten med studien er å finne ut hvilke forutsetninger som må være til stede i NAVs arbeid med unge sosialhjelpsmottakere for å fremme overgang til arbeid.

Denne studien er relevant for oppgaven min ettersom den undersøker hvilke forutsetninger som må være til stede fra NAV sin side for å få unge ut i arbeid. Den bidrar med et annerledes

perspektiv enn de andre studiene ved at den ser på hva NAV-veiledere erfarer som viktig i prosessen med å få unge ut i arbeid, herunder bruk av aktivitetsplikten.

3.4.4. Artikkel 4

Artikkel: «Når vilkår og aktivitetskrav brytes. Frontlinjearbeideres tilnærming til sanksjoner»

Forfatter: Lars Inge Terum, Gaute Torsvik og Einar Øverbye

Årstall: 2017

Tidsskrift: Søkelys på arbeidslivet

Artikkelen bruker kvantitative data som ble innsamlet gjennom «NAV survey 2015» fra 113 ulike NAV-kontorer i landet. Kontorene ble tilfeldig utvalgt fra kommuner med mindre enn 100 000 innbyggere. I tillegg har det blitt tatt med svar fra kontorer i fire større byer i Norge. Artikkelen analyserer deler av funnene fra denne undersøkelsen.

Hensikten med studien er å finne ut hvordan frontlinjearbeidere (i dette tilfellet NAV-veiledere) forholder seg til situasjoner der vilkår og aktivitetskrav blir brutt av brukere, samt om de tar i bruk sanksjoner i disse situasjonene.

Denne studien er relevant for oppgaven min ettersom bruk av sanksjoner ved brudd på aktivitetsplikt er en viktig faktor i aktivitetsplikten som helhet. Det er en faktor som kan påvirke hvordan aktivitetsplikten oppleves av brukere, og det kan påvirke effekten av aktivitetsplikten.

3.5. Kildekritikk

Kilder kan forstås som opphavet til kunnskap (Dalland, 2017, s. 149). Det finnes enorme mengder med kilder, blant annet fagbøker, internett, tidsskrift, aviser og leksikon. Langt fra alle kilder inneholder holdbar kunnskap og derfor er det viktig å ta i bruk kildekritikk når man finner nye kilder. Gjennom en kildekritisk prosess kan man vurdere kvaliteten av den kunnskapen man har funnet (Dalland, 2017, s. 150).

I denne litteraturstudien har jeg inkludert tre artikler fra vitenskapelige tidsskifter og en forskningsrapport. De tre artiklene er publisert i fagfelleurderte tidsskrift som har nivå 1 i NSDs register over vitenskapelige publiseringskanaler. Nivå 1 vil si publiseringskanaler som er vurdert til å tilfredsstillе minimumskravet til vitenskapelighet (NSD, 2021).

Forskningsrapporten er utført av Institutt for samfunnsforskning og Frischsenteret, og er

utarbeidet på oppdrag fra Arbeids- og velferdsdirektoratet. Rapporten er også vurdert av andre forskere ved Institutt for samfunnsforskning, samt en forskergruppe ved Senter for profesjonsstudier (SPS) ved OsloMet. Forskningsrapporten inneholder store mengder data som er relevant for min problemstilling, som annen forskning på området mangler. Jeg valgte derfor å inkludere denne rapporten i mine utvalgte artikler til tross for at den ikke er publisert i et tidsskrift. Etter min mening ville det vært negativt for oppgaven å utelate rapporten da den inneholder informasjon om tema som annen forskning ikke tar opp. Det er også et argument for forskningens troverdighet at oppdragsgiver er Arbeids- og velferdsdirektoratet.

All forskningen som er utvalgt til denne oppgaven er maksimum 5 år gammel, noe som gjør at utdatert forskning i stor grad utelukkes. Dette kan bidra til å styrke kildenes troverdighet (Dalland, 2017, s. 162).

3.6. Analyse

I denne oppgaven har jeg valgt å bruke tematisk analyse for å analysere det utvalgte datamaterialet. Kort fortalt er tematisk analyse en analysemetode som kan brukes for å identifisere, analysere og rapportere mønstre og tema fra det datamaterialet man arbeider med (Braun & Clarke, 2006, s. 79). Jeg har tatt utgangspunkt i Helen Aveyard (2018, s. 133-152) sin forenklede versjon av tematisk analyse som er tilpasset til bachelorstudenter, og fulgt denne fremgangsmåten.

Jeg startet med å lese gjennom de utvalgte artiklene på ny, med den hensikt å lete etter temaer som er relevante for min problemstilling. Temaene jeg fant ble notert ned, og jeg laget en oversikt over hvilke tema jeg fant i hver artikkel. På denne måten ble det enkelt å se hvilke temaer som var felles for artiklene og hvilke temaer som kun fantes i en artikkel.

Når jeg hadde identifisert alle de relevante temaene i datamaterialet mitt, gikk jeg videre med å se etter temaer som hadde sammenheng for å lage et mindre antall hovedtemaer. Jeg endte opp med tre hovedtema: Relasjon mellom bruker og veileder, aktiviteten/tiltaket og bruk av sanksjoner. Temaene jeg identifiserte i den første delen av oppgaven ble deretter innordnet som undertemaer til de tre hovedtemaene. Jeg endte dermed opp med en slik oversikt:

<i>Hovedtemaer</i>	<i>Relasjon mellom bruker og veileder</i>	<i>Aktiviteten/tiltaket</i>	<i>Bruk av sanksjoner</i>
<i>Undertemaer</i>	Tilgjengelighet	Individuell tilpasning	Forutsetninger for å oppfylle vilkår
	Se brukerens styrker	Meningsfulle tiltak	Sanksjonering som et verktøy
	Ubalanse i maktforhold	Tiltaket som sosial arena	Uforutsigbarhet
			Rettferdighet
			Kontroll

3.7. Studiens troverdighet

Tre av studiene som omtales i denne oppgaven er kvalitative og en er kvantitativ. I kvalitative studier er det oftest et færre antall informanter enn i kvantitative, noe som gjør at forskningen ikke kan generaliseres til hele befolkningen, i motsetning til kvantitative studier (Halvorsen, 2002, s. 88). Selv om funnene fra de kvalitative studiene ikke kan generaliseres, kan de likevel bidra til å belyse ulike faktorer som kan være av betydning for hvordan aktivitetsplikten oppleves da de inneholder mer dyptgående informasjon enn kvantitative studier (Halvorsen, 2002, s. 88). Hensikten med denne litteraturstudien er heller ikke å finne et svar på hva som gjelder for alle, men å belyse ulike faktorer som kan påvirke den enkeltes oppfatning av aktivitetsplikt. Etter mitt syn vil derfor ikke de kvalitative studiene svekke troverdigheten til min litteraturstudie.

3.8. Forskningsetiske hensyn

Etiske normer er uskrevne regler som sier noe om hva som er riktig og god livsførsel, og de skal hjelpe oss når vi står overfor vanskelige avgjørelse (Dalland, 2017, s. 236).

Forskningsetikk dreier seg om hvordan man må ta hensyn til etiske normer i et forskningsprosjekt (Dalland, 2017, s. 236). De nasjonale forskningsetiske komiteene har utarbeidet generelle retningslinjer for forskningsetikk som bygger på prinsippene om respekt, gode konsekvenser, rettferdighet og integritet (De nasjonale forskningsetiske komiteene, 2014).

Retningslinjene for forskningsetikk fastsetter at i forskning står det helt sentralt å alltid strebe etter sannhet, og stiller derfor krav til ærlighet, åpenhet, dokumenterbarhet og systematikk i

forskningen (De nasjonale forskningsetiske komiteene, 2014). Videre er redelighet et viktig punkt, som går ut på at man ikke skal forfalske eller plagiere forskningen (De nasjonale forskningsetiske komiteene, 2014). Retningslinjene legger også vekt på at det er viktig med god henvisningsskikk. Dette vil si at man gjør et grundig arbeid når man skal hen vise til sine kilder, slik at det kan etterprøves (De nasjonale forskningsetiske komiteene, 2014). Det finnes også flere retningslinjer, men etter min vurdering er det de overnevnte som står særlig sentralt i en litteraturstudie.

4. Presentasjon av funn

4.1. Aktivitetsplikt for unge mottakere av sosialhjelp, Delrapport 1

Studien finner at sosialarbeidere vektlegger rask og tett oppfølging av unge sosialhjelpsmottakere. Også brukerne peker på tilgjengelighet og oppfølging som viktige moment, og de er opptatt av å ha en god relasjon til veileder. En god relasjon med veileder kan bidra til å styrke motivasjonen til å komme i jobb.

Studien finner også at det er viktig at brukerne ikke opplever tiltaket som meningsløst, da det kan føre til mindre motivasjon og mestring. Individuell tilpasning av tiltak er en forutsetning for at brukeren skal ha utbytte av tiltaket, og brukermedvirkning er en sentral del av den individuelle tilpasningen.

En gjennomgående observasjon i studien er at det i mange tilfeller er et bredere tilbud av tiltak for de brukerne som står nærmest arbeidslivet, mens de brukerne som trenger mest hjelp og oppfølging ikke alltid får dette grunnet tidsmangel hos sosialarbeiderne og mangel på passende tiltak.

Det trekkes frem at det sosiale ved tiltaket/aktiviteten er viktig for mange av brukerne, da de ofte har vært veldig isolerte tidligere. Andre momenter brukerne trekker frem som positivt ved aktivitetsplikten er at de må komme seg opp om morgenen og ha et sted å gå til.

Sosialarbeiderne i studien er positive til sanksjonering og ser på dette som et verktøy. Det kan blant annet fungere som læring til å forstå hvordan ordinært arbeidsliv fungerer, og det anses som en god måte å komme i kontakt med brukere som er forsvunnet fra NAV. Brukerne synes i stor grad at sanksjonering er rettferdig dersom de ikke møter opp, men flere reagerer på uforutsigbarhet og forskjellsbehandling i sanksjoneringspraksis. Brukere som ikke har fått tiltak som oppleves som meningsfulle, anser i større grad sanksjonering som kontroll.

4.2. Aktivitetspliktens innside og utside

Studien finner at brukerne i stor grad er positive til aktivitetsplikten. De trekker frem momenter som at det er bra å komme seg opp om morgenen, ha et sted å dra til, lære å søke jobber og møte andre mennesker. Videre finner studien at brukerne synes relasjonen til veileder er veldig viktig, og at det er sentralt å ha en motiverende og forståelsesfull veileder for at aktivitetsplikten skal oppleves positivt.

Likevel finner studien at brukere også har negative erfaringer med aktivitetsplikten. Det trekkes frem momenter som at det føles som å være tilbake på barneskolen, at aktiviteten føles meningsløs i forhold til målet om å komme i jobb og veiledere som er utilgjengelige og rakker ned på dem.

Det kommer også frem at brukerne generelt synes det er rettferdig å bli trukket i stønad når de ikke møter opp, men flere reagerer på uforutsigbar praksis når det kommer til sanksjonering.

4.3. Aktivisering av unge sosialhjelpsmottakere

Studien finner at sosialarbeidere mener at det er helt sentralt bruke god tid på å kartlegge hvilke utfordringer og behov en bruker har, for å være i stand til å finne de best egnede aktivitetene/tiltakene til vedkommende.

Videre finner studien at sosialarbeidere vektlegger en god og tillitsfull relasjon med brukeren for å kunne gi best mulig hjelp. De peker på blant annet tilgjengelighet, tid og aktiv oppfølging som viktige momenter i arbeidet med unge sosialhjelpsmottakere. De legger også vekt på at det er svært viktig å bruke tid på å forstå brukeren for å kunne individuelt tilpasse vilkår, slik at man ikke ender opp med å sette uoverkommelige vilkår for den enkelte. En viktig del av dette arbeidet er brukermedvirkning.

Endelig finner studien at det er sentralt å finne tiltak som fungerer som arbeidsfremmende. I dette ligger at tiltaket må være utformet slik at brukeren vil styrke sine muligheter til å komme i arbeid av å delta. Individuell tilpasning står svært sentralt her.

4.4. Når vilkår og aktivitetskrav brytes

Studien omhandler sanksjonering ved brudd på vilkår og den finner at sosialarbeidere legger stor vekt på å undersøke årsaken til vilkårsbruddet og finne ut om brukeren hadde forutsetninger for å oppfylle vilkåret før man sanksjonerer. Likevel finner studien at sosialarbeidere generelt er positive til bruk av vilkår, aktivitetsplikt og sanksjonering.

Sosialarbeidere oppfatter muligheten til å sanksjonere ved vilkårsbrudd som et verktøy, fremfor en ren straff. Det kan blant annet fungere som et verktøy til tettere oppfølging med brukere, til å komme i kontakt med brukere som har forsvunnet fra NAV, og for å innlede gode samtaler med brukeren. Studien påpeker at dette kan sees i sammenheng med at sosialarbeidere i stor grad ønsker å avklare årsak til brudd før sanksjonering, slik at sanksjoneringen i seg selv kan fungere som hjelp fremfor ren straff.

5. Drøfting

I dette kapittelet av oppgaven skal jeg gjøre rede for hva de utvalgte forskningsartiklene sier om faktorer som påvirker hvordan aktivitetsplikten oppleves. Ut ifra analysen har jeg kommet frem til tre hovedpunkter som skal drøftes: Relasjonen mellom bruker og veileder, aktiviteten/tiltaket og bruk av sanksjoner.

5.1. Relasjon mellom bruker og veileder

Et av de mest sentrale punktene som både brukere og veiledere omtaler mye i forskningen er betydningen av relasjonen mellom bruker og veileder. Leseth et al. (2020) finner at mange brukere har både gode og dårlige opplevelser i møte med veiledere, og at de i svært stor grad verdsetter veiledere som lytter til dem, ser styrkene deres og evner å sette seg inn i situasjonen deres. Dette er funn som stemmer overens med det Lidén & Trætteberg (2019) har funnet i sin studie. Det at brukere vektlegger relasjonen til veileder kan sees i sammenheng med at mange brukere har hatt vanskelig oppvekst, mangel på gode voksenpersoner i livet og har opplevd lite mestring (Myklebø, 2012). På den ene siden kan en god relasjon til veileder blant annet bidra til å skape motivasjon og tro på egen mestring. På den andre siden kan en dårlig relasjon til veileder bidra til å bekrefte negative tanker brukerne har om seg selv og gjøre brukeren mindre motivert.

Også veilederne selv anser en god relasjon med bruker som svært viktig i deres arbeid. I studien til Kane et al. (2017) finner de at veilederne mener at en god relasjon med bruker er en forutsetning for at de skal gi best mulig hjelp. Dette er dog ikke overraskende funn.

Relasjonsbygging er et av de mest sentrale temaene i sosialt arbeid, og det er gjennomgående i faglitteraturen at en god relasjon er viktig for å gi best mulig hjelp (Levin & Ellingsen, 2015; Skau, 2016). I det videre skal jeg gå nærmere inn på ulike momenter som kan spille inn på relasjonen mellom bruker og veileder.

5.1.1. Ubalanse i maktforhold

Når man skal drøfte relasjonen mellom bruker og veileder er det nødvendig å anerkjenne den utovervektede ubalansen i maktforholdet mellom dem (Skau, 2016, s. 61). Brukeren er den som kommer til NAV-kontoret for å få hjelp og befinner seg gjerne i en sårbar situasjon, mens veilederen er den som i stor grad styrer om bruker får hjelp, og i dette tilfellet, hva brukeren må gjøre for å få hjelp. Kane et al. (2017) finner at veiledere bruker mye tid, særlig i møte med unge brukere, på å bygge en god relasjon slik at de kan finne ut hva brukere klarer og

ønsker. Dette må sees i sammenheng med brukers rett til medvirkning jf. sosialtjenesteloven § 42. Bestemmelsen sier at tjenestene skal utformes i samarbeid med brukeren, og at brukerens mening skal ilegges stor vekt. For å ivareta denne retten må man finne ut hva brukerens mening egentlig er, og det krever igjen en god relasjon. I studien til Leseth et al. (2020) er det flere av brukerne som uttaler at veilederne spør etter meningene deres, og de føler at deres ønsker blir tatt på alvor. Dette er forhold som kan bidra til å dempe ubalansen i maktforholdet. I samme studie er det likevel flere brukere som omtaler negative møter med veiledere der de føler seg sett ned på og at veilederen ikke ønsker å hjelpe dem. Dette er forhold som kan bidra til å øke ubalansen i maktforholdet, og igjen svekke deres følelse av mestring og selvtillit.

5.1.2. Tilgjengelighet

En av de faktorene brukere trekker frem som viktig for en god relasjon er tilgjengelighet. Forskningen viser at brukernes erfaringer når det kommer til tilgjengelighet er delte. Lidén & Trætteberg (2019) finner at til tross for at flere brukere har opplevd god tilgjengelighet fra veileder, er det likevel mange eksempler på det motsatte som vitner om et system som går for sakte og er vanskelig å forholde seg til. Dette fører til at brukerne føler seg glemt og uviktige, noe som i stor grad svekker relasjonen til veileder. En mulig årsak til at dårlig tilgjengelighet fra veileder får brukere til å føle seg glemt og uviktige er at mange av brukerne har tidligere erfaringer med voksenpersoner som ikke har gitt dem den tiden, hjelpen og omsorgen de hadde behov for (Myklebø, 2012). Dårlig tilgjengelighet fra veileder kan derfor bringe opp vonde minner og opplevelser hos brukeren, og bekrefte en allerede eksisterende følelse av å være uviktig.

På den andre siden finner samme studie at mange av veilederne er under stort arbeidspress, og synes det er vanskelig å få tiden til å strekke til. Noen av informantene uttalte at ofte er det de som trenger mest hjelp som blir «taperne» ettersom de ikke har nok tid til å hjelpe dem. Dette er et problem som ikke har en klar løsning. Det er et kjent fenomen at ansatte i NAV har mange brukere de skal følge opp, og lite tid til å gjøre det på. Blant annet Myklebø (2012) og Bråthen (2020) har funnet dette i sine studier, og det er stadig mediasaker som omhandler problemstillingen. Det er uansett uheldig når de som trenger tett oppfølging ikke får det, og dette kan i stor grad bidra til å svekke relasjonen mellom sosialarbeider og bruker. Brukeren kan da ende opp med å befinne seg enda lengre fra arbeidslivet, da dårlig oppfølging vil kunne gi dem følelse av å være uviktige og mindreverdige. Aktivitetsplikten vil kunne ende opp med å føles som tvang i stedet for hjelp.

5.1.3. Se brukerens styrker

En annet punkt som brukere trekker frem er at de verdsetter når veilederne evner å se styrkene deres fremfor å utelukkende se problemer. Innenfor sosialt arbeid omtales dette som styrkeperspektivet. Styrkeperspektivet dreier seg om å se styrker og muligheter hos den enkelte med det mål at de skal kjenne på mestring og kontroll over livet sitt (Berg et al., 2015, s. 24). Unge sosialhjelpsmottakere er en brukergruppe der mange har hatt en vanskelig oppvekst og sliter med overgangen til voksenlivet. En stor del av brukerne har fra tidlig alder har opplevd mangel på mestring, og har lite tro på seg selv (Myklebø, 2012). Ut fra det brukernes uttalelser har det positiv effekt når veiledere tar i bruk styrkeperspektivet (Leseth et al., 2020; Lidén & Trætteberg, 2019). I studien til Lidén & Trætteberg (2019) uttaler brukere blant annet at når veilederne så styrkene deres, var det lettere for dem selv å åpne seg opp for nye tanker og muligheter, samt å tørre å ha tro på seg selv. Dette er forhold som kan bidra til at brukere får et mer positivt syn på aktivitetsplikten, og ser aktiviteten som et redskap til å nå målene de setter seg, fremfor å være kun en plikt for å få stønad. På den andre siden er det også mange brukere som har motsatt erfaring, der de opplever at veileder kun ser problemer. I studien til Leseth et al. (2020) er det brukere som forteller om veiledere som ser ned på dem, og får dem til å føle seg utelukkende til bry. Slike situasjoner vil gjøre det svært vanskelig å skape en samarbeidende relasjon, og vil kunne føre til at bruker føler seg mindreverdig og «ubrukelig». Videre vil det kunne resultere i at bruker får en negativ holdning til aktivitetsplikten – hvorfor gjøre en innsats hvis man ikke duger til noe uansett?

5.2. Aktiviteten/tiltaket

5.2.1. Individuell tilpasning

Videre kommer det klart frem av forskningen at tiltaket, eller aktiviteten, i seg selv spiller stor rolle i hvordan aktivitetsplikten oppleves av de unge sosialhjelpsmottakerne (Kane et al. 2017; Leseth et al. 2020; Lidén & Trætteberg, 2019). I og med at sosialhjelp er en kommunal ytelse, har kommunene i stor grad adgang til å regulere utformingen av aktivitetsplikten på egenhånd (Arbeids- og velferdsdirektoratet, 2012) og studien til Lidén og Trætteberg (2019) viser at variasjonene er store. Variasjonene dreier seg både om hvilke typer tiltak kommunene tilbyr, og hvor mange ulike tiltak de tilbyr. Dette er faktorer som i stor grad vil kunne spille inn på hvordan aktivitetsplikten oppleves av brukere. Unge sosialhjelpsmottakere er en brukergruppe med svært store variasjoner – noen har bare vært uheldige og mistet jobben, mens andre kan ha store problemer med å i hele tatt komme seg ut av huset (Lidén &

Trætteberg, 2019). Det følger av Rundskriv nr. 35 (Arbeids- og velferdsdirektoratet, 2012) at vilkåret om aktivitet skal tilpasses den enkeltes situasjon og behov, noe som medfører en plikt for NAV-kontorene til å tilby ulike typer tiltak slik at det skal finnes et passende tiltak for hele brukergruppen.

Lidén & Trætteberg (2019) har i sin studie identifisert tre hovedtyper av tiltak: arbeidsrettede tiltak i form av ulike typer arbeidspraksis, kompetansehevende tiltak i form av ulike kurs og utdanninger rettet mot arbeid og integreringsrettede tiltak i form av hjelp til generell livsmestring. Dette kan forstås som en løsning på å kunne tilby tilrettelagt aktivitet til hele den varierte brukergruppen, da brukerne har svært ulike behov. Likevel finner Lidén & Trætteberg (2019) at tiltakstilbudet er mye bredere til de som står nærme arbeidslivet enn de som står langt fra. En mulig forklaring på dette kan være at de som står nærme arbeidslivet blir prioritert da de har størst sjans til å komme raskt i arbeid og bli skattebetalere fremfor å motta sosialhjelp. Det vil skape inntekter til staten samtidig som det fjerner en utgift.

Det følger av Rundskriv nr. 35 (Arbeids- og velferdsdirektoratet, 2012) at NAV-kontoret må foreta en individuell vurdering om hvilket tiltak som vil være hensiktsmessig for den enkelte. Målet med aktivitetsplikten er å styrke brukerens mulighet for å komme i arbeid eller utdanning og dette må ligge til grunn for den individuelle vurderingen som skal foretas (Arbeids- og velferdsdirektoratet, 2012). I studien til Kane et al. (2017) finner de at sosialarbeidere legger vekt på å foreta en grundig kartlegging av brukernes problematikk for å best mulig tilpasse tiltaket til brukerens behov. Sosialarbeiderne uttaler at selv brukere med tilsynelatende samme problemer, ikke nødvendigvis vil ta nytte av samme type tiltak. Dette kan forstås som at det er viktig å belyse mange ulike sider av brukerens liv for å best mulig kunne finne et egnet tiltak. Det kan også ses i sammenheng med forvaltningslovens § 17 som sier at saken må være «så godt opplyst som mulig før vedtak treffes». Det er forvaltningsorganet, herunder NAV og den enkelte veileder, oppgave å sørge for at dette kravet er oppfylt (Forvaltningsloven §17).¹

I studien til Lidén & Trætteberg (2019) kommer det både frem tilfeller der den individuelle tilpasningen har vært god, og tilfeller der den individuelle tilpasningen har vært mindre god. En bruker som har vært plassert i kommunalt jobbteam uttaler at han er veldig fornøyd med tiltaket sitt, han har fått et større perspektiv på hvordan samfunnet fungerer og han har lært

¹ Det følger av Sosialtjenesteloven § 41 at forvaltningsloven kommer til anvendelse for sosiale tjenester.

mye. Dette kan forstås som at tiltaket er godt tilpasset til hans behov og evner, og at det derfor kan bidra til å skape tro på egen mestring. Hvor mye tro på egen mestring, også kalt mestringstro, man har vil kunne påvirke både motivasjon og ambisjoner hos den enkelte (Svartdal, F. 2018), og det er derfor svært viktig å søke å oppnå dette gjennom tilpasning av tiltak til brukere. En annen bruker i studien til Lidén & Trætteberg (2019) som også var plassert i kommunalt jobbteam var mindre fornøyd med sitt tiltak. Han uttaler at han i tiltaket ikke får benyttet seg av sin fulle styrke, og heller må gjøre arbeid som alle kunne klart, noe han finner svært demotiverende. Dette kan forstås som at tiltaket er dårlig tilpasset til hans behov og evner, og at han ikke blir utfordret nok. Mestring dreier seg om å overkomme en utfordring (Svartdal, F. 2018), og dersom det ikke foreligger en utfordring vil man heller ikke oppnå mestring. Mangel på mestringsfølelse og mestringstro vil kunne føre til at man legger mindre energi inn i oppgavene man får, og man blir mindre motivert (Svartdal, F. 2018). Dette samstemmer med det brukeren selv sier om å være demotivert, og et mulig utfall av situasjonen er at aktivitetsplikten fungerer mot sin hensikt om å styrke brukers mulighet for å komme ut i arbeid eller utdanning.

5.2.2. Meningsfulle tiltak

Et viktig moment for at aktivitetsplikten skal oppfattes som noe positivt er at brukeren oppfatter aktiviteten som meningsfull (Leseth et al. 2020; Lidén & Trætteberg 2019). I studien til Leseth et al. (2020) finner de at flere brukere ikke oppfatter aktiviteten som meningsfull. En bruker gir uttrykk for at aktiviteten ikke oppleves konverterbar til arbeidslivet. En annen bruker gir uttrykk for at hun føler at aktiviteten er som være tilbake på barneskolen. En mulig konsekvens av dette er at brukerne blir mindre motiverte til å forsøke å komme seg i jobb. Motivasjon bidrar til å aktivere mennesker til handling (Helgesen, 2017, s. 80), og dersom brukeren mister motivasjon til å komme i arbeid vil det kunne redusere innsatsen vedkommende gjør for å oppnå målet om å komme i arbeid. En annen mulig konsekvens av at aktiviteten oppfattes som meningsløs er at aktivitetsplikten i større grad kan oppfattes som tvang i stedet for hjelp. Dette kan igjen føre til at brukeren kjenner på avmakt. Avmakt er det motsatte av makt, der man føler seg hjelpeløs og ikke ser noen mulighet til å få oppnådd sine mål (Helgesen 2017, s. 383-384). Dette kan sees i sammenheng med den utover ubalansen i maktforholdet mellom bruker og veileder, og en opplevelse av avmakt vil kunne gjøre det vanskeligere å skape en god og samarbeidende relasjon mellom bruker og veileder (Helgesen, 2017, s. 384).

Både studiene til Leseth et al. (2020) og Lidén & Trøttestad (2019) gir også eksempler på brukere som oppfatter aktiviteten som meningsfull. I studien til Leseth et al. (2020) trekkes det blant annet frem av brukere at det er bra å ha et sted der de kan lære å søke jobber. Dette kan forstås som at brukerne opplever aktiviteten som nyttig og meningsfull på veien mot det ordinære arbeidslivet. I samme studie er det også mange som trekker frem at bare det å ha et sted som man skal møte opp om morgenen er positivt. Det kan være flere årsaker til at dette anses som viktig. Noen mulige årsaker er at det hjelper brukerne å skape rutiner i hverdagen, at det skaper en form for tilhørighet eller at det skaper en følelse av å oppnå noe i løpet av dagen. Dette er momenter som kan bidra til at brukeren kjenner på mestringfølelse eller andre positive emosjoner. Positive emosjoner kan bidra til å skape mer motivasjon, og aktivere handling for å nå en målsetning (Helgesen, 2018, s. 80).

5.2.3. Aktiviteten som en sosial arena

Et annet viktig moment som trekkes frem både i studiene til Leseth et al. (2020) og Lidén & Trøttestad (2019) er at tiltaket ofte fungerer som en sosial arena for brukerne. I begge studiene uttaler mange av brukerne at de setter pris på å møte andre mennesker, og at de tidligere tilbragte mye tid hjemme alene. Statistikk fra levekårsundersøkelsen i 2015 viser at arbeidsledige i større grad opplever ensomhet enn de som er i arbeid (Helsedirektoratet, 2018). Ensomhet kan gi både psykiske og fysiske plager hos den enkelte, mens sosial støtte kan bidra til å motvirke dette (Folkehelseinstituttet, 2015). Det at det sosiale aspektet ved aktiviteten trekkes frem som positivt kan derfor forstås som at brukerne opplever mindre ensomhet og mer sosial støtte, noe som igjen vil kunne redusere mulige følger av ensomhet.

I studien til Leseth et al. (2020) finner de at det sosiale ved aktiviteten for noen brukere fungerer som en motivasjonsfaktor for å møte opp til tiltaket. Dette kan forstås som at de i utgangspunktet ikke er motiverte for å møte opp til aktiviteten eller å komme i jobb, men ettersom de verdsetter det sosiale så møter de opp likevel. Det er vanskelig å si noe om dette etter hvert også kan bidra til å skape motivasjon for å komme i jobb, men det er et mulig utfall. Uavhengig av om dette skaper videre motivasjon til å komme i arbeid eller ikke, er det å anse som positivt da det kan hindre ensomhet. Det bidrar også til å oppfylle deler av Sosialtjenestelovens formål (§1), som blant annet inkluderer å «fremme ... sosial inkludering». Det legges også til grunn at et sosialt fellesskap har egenverdi (Regjeringen, 2017, s. 1).

5.3. Bruk av sanksjoner

Det siste hovedpunktet forskningen trekker frem som betydningsfullt for hvordan aktivitetsplikten kan oppleves er bruk av sanksjoner (Leseth et al., 2020; Lidén & Trætteberg, 2019; Terum et al., 2017). Sosialtjenesteloven § 20a, fjerde ledd, regulerer adgangen sosialarbeidere har til å ta i bruk sanksjonering og sier som følger: «Ved brudd på vilkår kan det fattes vedtak om at stønaden reduseres, forutsatt at det i vedtaket om stønad er informert om muligheten for slik reduksjon». Loven åpner med andre ord for sanksjonering i form av å redusere stønaden til den enkelte, så lenge brukeren har blitt informert om denne muligheten². Det må likevel understrekes at bestemmelsen bruker ordet «kan», fremfor ordet «skal», det er altså ikke et krav at det må sanksjoneres ved brudd på vilkår. Denne skjønsmessige vurderingen er en av de mest fremtredende årsakene til at brukere og veiledere har ulike syn på bruk av sanksjonering (Leseth et al., 2020; Lidén & Trætteberg, 2019; Terum et al., 2017). De ulike synene på sanksjonering skal drøftes videre i dette underkapittelet.

5.3.1. Forutsetninger for å oppfylle vilkår

I studien til Terum et al. (2017) finner de at veiledere er mer opptatt av å utrede hva som er årsaken til at en bruker bryter vilkår, fremfor å kun sanksjonere. Studien finner videre at veilederne vektlegger om brukerne har forutsetninger for å klare å oppfylle vilkårene eller ei. Dette kan forstås som at veilederne synes det er viktig å foreta individuelle vurderinger også når det er tale om sanksjonering. Dette er i tråd med rundskriv nr. 35 som blant annet sier at det skal foretas individuelle og konkrete vurderinger ved brudd på vilkår, brukers årsak til vilkårsbruddet skal tas med i vurderingen og det skal vektlegges om det var mangel på evne eller vilje hos bruker som forårsaket bruddet (Arbeids- og velferdsdirektoratet, 2012). Det følger av sosialtjenesteloven § 20a, fjerde ledd, at ved sanksjonering må det fattes et vedtak om dette. Det fører til at saksbehandlingsreglene i forvaltningsloven kommer til anvendelse (Sosialtjenesteloven § 41 og Forvaltningsloven § 3). Forvaltningsloven § 17 krever at saken skal være «så godt opplyst som mulig før vedtak treffes». Man kan derfor også forstå veiledernes vektlegging av å utrede årsak til vilkårsbrudd som en oppfyllelse av deres juridiske plikter.

² Det følger av rundskriv nr. 35 at brudd på vilkår også kan få andre konsekvenser enn reduksjon av stønad, men andre former for sanksjonering blir ikke omtalt i datamaterialet til denne oppgaven. Videre i oppgaven vil derfor begrepet «sanksjonering» kun vise til reduksjon av stønad.

5.3.2. Sanksjonering som et verktøy

Til tross for at veiledere vektlegger å utrede årsak til vilkårsbrudd, er det ikke noe som tilsier at veiledere ikke ønsker å sanksjonere når brukeren hadde forutsetninger for å oppfylle vilkåret (Lidén & Trætteberg 2019; Terum et al. 2017). I studien til Lidén & Trætteberg (2019) uttaler veiledere blant annet at sanksjonering kan bidra til læring av hvordan ordinært arbeidsliv fungerer og at sanksjonering er et nyttig hjelpemiddel for å komme i kontakt med brukere når de forsvinner for NAV. Dette kan tyde på at veiledere anser sanksjonering som et nyttig verktøy for å hjelpe brukere, fremfor som en ren straff. Dette kan sees i sammenheng med formålet med aktivitetsplikten som er å styrke brukers muligheter for å komme i arbeid eller utdanning. Det kan tenkes at å lære hvordan arbeidslivet fungerer vil kunne styrke brukerens muligheter for å komme i arbeid. Også i artikkelen til Terum et al. (2017) trekkes det frem at sanksjonering kan fungere som en måte å komme i kontakt med brukeren på. Det legges vekt på at sanksjonering på denne måten kan være inngangsdøren til god kommunikasjon med bruker. Et mulig utfall av dette vil være en styrket relasjon mellom bruker og veileder.

5.3.3. Uforutsigbarhet

Brukere er mer splittet enn veilederne i sitt syn på sanksjonering (Leseth et al., 2020; Lidén & Trætteberg, 2019). I studien til Leseth et al. (2020) gir brukerne uttrykk for at de opplever sanksjonering som en svært uforutsigbar praksis. De uttaler at selv om regelen i utgangspunktet er at de blir trukket i stønad dersom de møter for sent til tiltaket, finnes det mange unntak, og at bruken av unntak er det som skaper uforutsigbarhet. Noen opplever at de blir trukket i stønad når bussen er for sen, mens for andre brukere er dette godkjent som gyldig fravær. Dette kan tyde på at brukerne synes det er vanskelig å forholde seg til regler som ikke har klare rammer. Dette kan sees i sammenheng med at unge mennesker i overgangen til voksenlivet befinner seg i en veldig ustabil periode i livet der man skal løsrive seg fra familie, og finne sin egen identitet (Helgesen, 2017, s. 183- 193). Det kan derfor tenkes at mange unge kan kjenne på et behov for forutsigbarhet rundt økonomi, når det foregår mange andre endringer i livet. Ustabil økonomi kan også bidra til å gi psykiske plager, dårlig søvn og lav mestringsfølelse (NHI, 2013).

5.3.4. Rettferdighet

Selv om brukerne misliker uforutsigbarheten rundt sanksjonering mener de fleste at det er rettferdig å bli trukket i stønad dersom man ikke møter opp (Leseth et al., 2020; Lidén &

Trøttestad, 2019). Flere av brukerne i studien til Leseth et al. (2020) uttaler at de ikke synes at man skal bli belønnet for å bare sitte hjemme. Dette er et interessant funn da det strider imot fordommer som mange har mot sosialhjelpsmottakere om at de ikke gidder å jobbe, og bare vil sitte hjemme å motta penger (Fange, 2017). Selv om studiene ikke er representative for alle sosialhjelpsmottakere, viser funnene likevel at fordommene som finnes mot sosialhjelpsmottakere ikke stemmer for brukerne i studiene. Hvorvidt dette gjelder hele brukergruppen eller ei krever mer forskning for å kartlegge.

5.3.5. Kontroll

I studien til Lidén og Trøttestad (2019) opplevde brukere at når de møtte opp på tiltaket var det svært mye dødtid der de bare ventet på nye arbeidsoppdrag. Samtidig ble det praktisert en streng sanksjoneringspraksis, der egen og barns sykdom ikke ble regnet som gyldig fravær uten legeattest. Disse brukerne uttalte at sanksjoneringen opplevdes som «kontroll og meningsløs disiplinering». Dette kan forstås som at brukerne opplevde trekk i stønaden som urettferdig og meningsløst når tiltaket i stor grad manglet aktivitet. Aktivitetsplikten skal bidra til å styrke den enkeltes muligheter for å komme i jobb eller utdanning, og hjelpe unge ut av en passiv situasjon (Arbeids- og velferdsdirektoratet, 2012). I dette tilfellet fremstår det som at tiltaket ikke var egnet til å oppfylle dette formålet, da det i stor grad besto av venting. Det er en mulig forklaring på hvorfor brukerne opplevde sanksjoneringen som kontroll, fremfor hjelp.

6. Avslutning

Hensikten med denne oppgaven var å gjennomgå forskning på aktivitetsplikten for å identifisere ulike faktorer som kan påvirke hvordan aktivitetsplikten oppleves. Det denne litteraturstudien har vist er at majoriteten av både veiledere og brukere er positive til aktivitetsplikten. Det har likevel blitt identifisert ulike faktorer som påvirker hvordan aktivitetsplikten oppleves i både positiv og negativ retning.

Faktorer som gjør at aktivitetsplikten kan oppleves positivt er en god relasjon med veileder, der veilederen er lyttende, ser brukerens styrker fremfor problemer og er tilgjengelig. Det trekker også i positiv retning når tiltaket oppleves som meningsfullt og det er tilpasset evnene til den enkelte. Tiltak som fungerer som en sosial arena oppleves også som svært positivt av brukerne.

Faktorer som gjør at aktivitetsplikten kan oppleves negativt er en dårlig relasjon med veileder, der veileder fokuserer på brukerens problemer, er nedverdiggende eller gir lite oppfølging. Videre kan det oppleves negativt dersom tiltaket er dårlig tilpasset den enkelte og man ikke får tatt i bruk de ressursene man har. Endelig er også en betydelig negativ faktor når sanksjonering oppleves som uforutsigbart eller som meningsløs kontroll.

Oversikten overfor er på ingen måte uttømmende, men den gir en indikasjon på hva som kan være viktig å fokusere på i arbeid med aktivitetsplikt. Det denne oppgaven ikke er egnet til å svare på er betydningen av hvordan aktivitetsplikten oppleves. Økes sannsynligheten for å komme i jobb dersom man opplever aktivitetsplikten som noe positivt? Det er et spørsmål som det kunne være interessant å forske videre på.

Uavhengig av om aktivitetsplikten øker sannsynlighet for å komme i jobb eller ei, vil jeg argumentere for at det uansett vil være betydningsfullt for den enkelte å ha positive erfaringer med aktivitetsplikten. Selv om man ikke kommer i jobb, kan positive opplevelser bidra til mestring og motivasjon på andre livsområder, samt at man kan bli mer inkludert i samfunnet eksempelvis gjennom nye relasjoner.

Litteraturliste

- Arbeids- og velferdsdirektoratet. (2012) Rundskriv til Lov om sosiale tjenester i NAV. (R35-00) [Rundskriv]. Lovdata. <https://lovdata.no/nav/NAV/rundskriv/r35-00> *119 sider
- Aspøy, A. & Berg, L. P. (2020, 13. november) *NAV*. Store Norske Leksikon. <https://snl.no/NAV>
- Aveyard, H. (2019) Doing a literature review in health and social care : a practical guide. (4. utg.) Open International Publishing.
- Berg, B., Ellingsen, I. T., Levin, I., Kleppe, L. C. (2015) Hva er sosialt arbeid?. T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg, L. C. Kleppe. (red.) Sosialt arbeid: En grunnbok. (s. 19-35) Universitetsforlaget.
- Bråthen, M., Hyggen, C., Lien, L., Nielsen, R. A. (2016) Unge sosialhjelpsmottakere i storbyene. Fafo-rapport 2016:13. <https://fafo.no/images/pub/2016/20575.pdf> *88 sider
- Dalland, O. (2017) *Metode og oppgaveskriving* (6.utg.) Gyldendal akademisk. *260 sider
- De nasjonale forskningsetiske komiteene. (2014) Generelle forskningsetiske retningslinjer. <https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/generelle/?fbclid=IwAR1Jyen4Apfoc5DpaL9D4iyYV9869X6NB9luUhgCIAgs93H-8Q-CLOX02Fo>
- Fange, P. Ø. (2017, 12. januar) Sebastian (20): – Aksepterer f*** ikke å bli mobbet av Frp. NRK. <https://www.nrk.no/osloogviken/sebastian-20--aksepterer-f--ikke-a-bli-mobbet-av-frp-1.13319076>
- Fellesorganisasjonen (2019) Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere. [Brosjyre]. <https://www.fo.no/getfile.php/1324847-1580893260/Bilder/FO%20mener/Brosjyrer/Yrkesetisk%20grunnlagsdokument.pdf>
- Folkehelseinstituttet (2015, 11. mai) Fakta om sosial støtte og ensomhet. <https://www.fhi.no/fp/psykiskhelse/psykiskelidelser/sosial-stotte-og-ensomhet--faktaar/>
- Forvaltningsloven. (1967) Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker. (LOV-1967-02-10) Lovdata. <https://lovdata.no/NL/lov/1967-02-10>
- Grønmo, S. (2020a, 3. november) Kvalitativ metode. Store Norske Leksikon. https://snl.no/kvalitativ_metode
- Grønmo, S. (2020b, 4. juni) Kvantitativ metode. Store Norske Leksikon. https://snl.no/kvantitativ_metode
- Hagaseth, I. T. (2019) Arbeid og utenforskap. Glemmestad, H. & Kleppe, L. C. (red.) Arbeidsinkludering i sosialt arbeid. (s. 27-52) Fagbokforlaget.
- Halvorsen, K. (2002) Forskningsmetode for helse- og sosialfag: en innføring i samfunnsvitenskapelig metode. (2. utg.) Cappelen Akademisk Forlag. *26 sider
- Hansen, H. C. (2019). Aktivering – et komplekst felt for forskning og praksis. Fontene forskning, 12(1), s. 4-16 <https://fonteneforskning.no/forskningsartikler/aktivering--et-komplekst-felt-for-forskning-og-praksis-6.19.669468.62648ad9e5> *12 sider
- Haugan, B. (2017, 29. januar) Aktivitetsplikt innført fra 1. januar: «Det var noe dritt å måtte stå opp om morgenen». VG. <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/GWjVI/aktivitetsplikt-innfoert-fra-1-januar-det-var-noe-dritt-aa-maatte-staa-opp-om-morgenen>
- Heggen, K & Øia, T. (2005) Ungdom i endring: Mestring og marginalisering. Abstrakt forlag. *24 sider

- Helgesen, L. A. (2017) Menneskets dimensjoner: Lærebok i psykologi. (3. utg.) Cappelen Damm Akademisk.
- Helsedirektoratet (u.å.) Stigmatisering. Hentet 8. mai 2021 fra: <http://www.forebygging.no/Ordbok/Q-A/Stigmatisering/>
- Helsedirektoratet (2018, 31. oktober) Isolasjon og ensomhet. Helsenorge. <https://www.helsenorge.no/psykisk-helse/isolasjon-og-ensomhet/>
- Hernæs, Ø. M. Institutt for samfunnsforskning (2021) Delrapport 2: Kvantitativ evaluering av innføring av plikt for kommunene til å stille vilkår om aktivitet til sosialhjelpsmottakere under 30 år. (Rapport 3/2021) <https://www.nav.no/no/nav-og-samfunn/kunnskap/forskningsrapporter-og-evalueringer-finansiert-av-nav/sosiale-tjenester-rapportarkiv/kvantitativ-evaluering-av-innforing-av-plikt-for-kommunene-til-a-stille-vilkar-om-aktivitet-til-sosialhjelpsmottakere-under-30-ar> *44 sider
- Kane, A. A., Köhler-Olsen, J., Reedtz, C. (2017) Aktivisering av unge sosialhjelpsmottakere – forutsetninger for å sikre overgangen til arbeid. *Tidsskrift for velferdsforskning*. Årgang 20, nr. 2-2017, s. 117–133. <https://doi.org/10.18261/issn.2464-3076-2017-02-02> *17 sider
- Kleppe, L. C. (2015) Sosialfaglig kompetanse. T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg, L. C. Kleppe. (red.) Sosialt arbeid: En grunnbok. (s. 139-153) Universitetsforlaget.
- Lein, M. (2013, 19. juni) Når dårlig økonomi gir helseplager. Norsk helseinformatikk. <https://nhi.no/livsstil/egenomsorg/nar-darlig-okonomi-gir-helseplager/>
- Leseth, A. B., Vilhena, S., Gjersøe, H. M. Aktivitetspliktens innside og utside: Unge mottakere av sosialhjelp og deres erfaringer med aktivitetsplikt. *Tidsskrift for velferdsforskning*. Årgang 23, nr. 2-2020, s. 126–139. <https://doi.org/10.18261/issn.0809-2052-2020-02-04> *14 sider
- Levin, I & Ellingsen, I. T. (2015) Relasjoner i sosialt arbeid. I. T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg, L. C. Kleppe. (red.) Sosialt arbeid: En grunnbok. (s. 112-124) Universitetsforlaget.
- Levin, I. (2015) Sosialt arbeid som spenningsfelt. T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg, L. C. Kleppe. (red.) Sosialt arbeid: En grunnbok. (s. 36-46) Universitetsforlaget
- Lidén, H. & Trætteberg, H. S. Institutt for samfunnsforskning. (2019) Aktivitetsplikt for unge mottakere av sosialhjelp: Delrapport 1. (Rapport 2019:12) https://samfunnsforskning.brage.unit.no/samfunnsforskning-xmlui/bitstream/handle/11250/2601413/Rapport_12_19_Aktivitetsplikt_for_unge_mottakere_av_sosial_hjelp.pdf?sequence=2&isAllowed=y *117 sider
- Lystad, J. (2012, 25. april). Navning – et marginalt problem. Aftenposten. <https://www.aftenposten.no/meninger/i/K3Xpo/navning-et-marginalt-problem>
- Manger, T. (2012) Motivasjon og mestring. Gyldendal akademisk *50 sider
- Myklebø, S. (2012) Unge arbeidssøkere – hvem er de, og hva slags oppfølging trenger de fra NAV? *Arbeid og velferd*. Nr 1-2012, s. 50-61. <https://www.nav.no/no/nav-og-samfunn/kunnskap/analyser-fra-nav/arbeid-og-velferd/arbeid-og-velferd/unge-arbeidssokere-hvem-de-er-og-oppfolging-fra-nav> *11 sider
- NAV (2019) Gjennomgang av sosiale tjenester for langtidsmottakere av økonomisk sosialhjelp. NAV-notat nr.1-2019. <https://www.nav.no/no/nav-og-samfunn/kunnskap/analyser-fra-nav/analyser/gjennomgang-av-sosiale-tjenester-for-langtidsmottakere-av-okonomisk-sosialhjelp>

- Norsk senter for forskningsdata (2021) Om Register over vitenskapelige publiseringskanaler. <https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/Om>
- Rød, S. (2016, 22. september) Aktivitetsplikt for alle sosialklienter under 30 fra nyttår. Fri Fagbevegelse. <https://frifagbevegelse.no/nyheter/aktivitetsplikt-for-alle-sosialklienter-under-30-fra-nyttar-6.158.410113.246edc93d2>
- Skau, G. M. (2016). *Mellom makt og hjelp: Om det flertydige forholdet mellom klient og bruker* (4. utg.) Universitetsforlaget. *162 sider
- Skipphamm, S. S. (2017, 2. januar) Trygve (26) måtte jobbe for sosialstønad – det ga resultater. VG. <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/eOmRy/trygve-26-maatte-jobbe-for-sosialstoenaden-det-ga-resultater>
- Sosialtjenesteloven (2009) Lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen. LOV-2009-12-18-131. Lovdata. <https://lovdata.no/NL/lov/2009-12-18-131>
- Språkrådet (2012, 5. desember) Årets ord: å nave (naving). <https://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/hva-skjer/Aktuelt/2012/Arets-ord-a-nave-naving/>
- Støren, I. (2010) Bare søk: Praktisk veiledning i å systematisere kunnskap. Cappelen akademisk forlag. *72 sider
- Sudmann, T. T. Senter for omsorgsforskning. (2017) Aktivitet og fellesskap for eldre. (rapportserie nr. 06/2017) https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/hod/fellesdok/levehelelivet/kunnskapsoppsummering/delrapport2_aktivitet_fellesskap_141117.pdf
- Terum, L. I., Torsvik, G., Øyerbye, E. (2017) Når vilkår og aktivitetskrav brytes. Frontlinjearbeideres tilnærming til sanksjoner. *Søkelys på arbeidslivet*. Årgang 34, nr. 3-2017, s. 147–166. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-7989-2017-03-01> *20 sider
- Utdanningsforskning (2016, 15. april) Hva er en fagfelleverdert artikkel? <https://utdanningsforskning.no/artikler/artikler-om-utdanningsforskning/hva-er-fagfelleverdert-artikkel/>

Selvvalgt pensum: 1036 sider